

Ei nu erau străini

Ei nu erau străini

Când am început să le povestesc oamenilor din satul Volintiri, prin rețelele sociale, despre evreii satului, despre mama mea și despre restul familiei, un om născut în sat — un om care, după vârsta lui, nici măcar nu era născut pe vremea când mama mea mergea la gimnaziul din sat — m-a privit mirat și m-a întrebat:

„Mama ta vorbea oare românește?”

În spatele acestei întrebări simple se ascundea o lume întreagă de necunoaștere, poate și de superioritate. Doar evreii erau considerați de români străini. Părea că, în ochii lui, evreul de odinioară era un om străin, unul care vorbea numai idiș, trăia închis în lumea lui și nu făcea parte din viața locală. Am zâmbit și i-am răspuns:

„Mama mea vorbea acasă idiș. A învățat ebraica, pentru că pentru ea aceasta era limba poporului și a rugăciunii sale. La gimnaziu a învățat și rusa și franceza și, bineînțeles, vorbea românește ca toți oamenii locului.”

Această scurtă conversație a rămas cu mine mult timp. M-a făcut să înțeleg cât de mult dispărea memoria istorică despre evreii din Basarabia și cât de important este să le spunem povestea. Așadar, înainte de toate, ei nu erau străini!

Unde erați voi înainte ca familia mamei mele să ajungă aici, la mijlocul secolului al XIX-lea? M-am gândit pentru o clipă. Unde erați voi și strămoșii voștri înainte ca vestea despre evreul din Nazaret, Isus, fiul Mariei, să iasă din Ierusalim și să ajungă și la triburile slave și în Principatul Moldovei?

Ceea ce m-a uimit a fost că în fiecare localitate din Moldova biserica se află cu mândrie în centrul satului. Timp de sute de ani, aici s-a citit Noul Testament, oamenii s-au rugat în numele lui Isus, au construit biserici, iar crucea a devenit simbolul cunoscut în fiecare sat și oraș. Și astăzi, la anumite sărbători, preoții și locuitorii satului ies în procesiuni cu crucea și binecuvântează câmpurile și pământul. Dar toate acestea au început la Ierusalim.

Totul a început cu poporul Israel. Totul a început cu evreii. Isus a fost evreu. Apostolii au fost evrei. Scrierile Noului Testament au fost scrise de evrei. Iar Mesia, în numele căruia cred astăzi milioane de oameni din întreaga lume, a fost evreu. După cum spune apostolul Pavel:

„DE ACEEA, ADUCEȚI-VĂ AMINTE CĂ VOI, NEAMURILE... ÎN VREMEA ACEEA ERAȚI FĂRĂ HRISTOS, STRĂINI DE POPORUL LUI ISRAEL ȘI STRĂINI DE LEGĂMINTELE FĂGĂDUINȚEI, FĂRĂ NĂDEJDE ȘI FĂRĂ DUMNEZEU ÎN LUME.” Efeseni 2:11–12

Pavel nu scrie aceste lucruri pentru a-i umili pe neamuri, ci pentru a le aminti de unde le-a venit mântuirea. El nu învață că neamurile au înlocuit Israelul, ci că au fost alipite la ceea ce Dumnezeu a început să facă prin poporul Israel.

Unii vor spune că aceasta este teologie creștină. În ochii mei, este și un fapt istoric. Creștinismul nu s-a născut la Roma, la Constantinopol sau în Moldova. S-a născut la Ierusalim, printre evrei, și de acolo s-a răspândit în întreaga Europă.

De aceea, când cineva îl vede pe evreul din Volintiri ca pe un „străin”, îmi amintesc că și din punct de vedere istoric și spiritual strămoșii celor mai multe popoare europene au fost cândva străini de credința în Dumnezeul lui Avraam, Isaac și Iacov. Numai când Evanghelia a ieșit din Țara Israelului, ea a ajuns și în ținuturile Basarabiei și în satele mici în care trăiau strămoșii lor.

Poate că, de aceea, adevărata întrebare nu este „când au ajuns evreii la Volintiri”, ci și „cum a ajuns credința creștină la Volintiri”. În ambele cazuri, drumul a început în Țara Israelului.

Familia mamei mele nu era străină la Volintiri. Familia mamei mele, familia Hulin, la fel ca multe alte familii evreiești, a ajuns în regiune încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, în jurul anului 1850, iar alții au ajuns cu mult mai devreme. În acele vremuri, Basarabia făcea parte din Imperiul Rus. Stăpânirea rusă a încurajat colonizarea, dezvoltarea agriculturii și comerțul, iar mulți evrei s-au mutat în orașele și satele din sudul Basarabiei cu speranța de a-și construi o viață stabilă. Strămoșii mei nu au venit ca niște cuceritori și nici ca stăpâni. Au venit ca oameni care căutau un loc unde să trăiască. Au deschis magazine, mori de făină, ateliere, depozite, case comerciale, s-au ocupat de agricultură, de comerțul cu cereale și ulei, au plătit impozite, au crescut familii și și-au trimis copiii la școlile locale. Printre ei au fost medici și oameni instruiți și au fost și oameni simpli.

Mai jos este fragmentul doar cu corectura, păstrând stilul și ideea ta:

Oare evreul avea un avantaj? Se ocupa oare numai de comerț și nu știa să lucreze cu propriile mâini? Nu. Dar aceasta este deja o altă poveste.

Ei erau acolo și trăiau asemenea vecinilor lor, în afară de faptul că erau evrei care trăiau pe un pământ cu o majoritate creștin-ortodoxă.

Și de unde venea înțelepciunea? Este o generalizare să credem că toți evreii erau mai inteligenți decât ceilalți. Însă nu există nicio îndoială că faptul că copiii evrei învățau să citească și să scrie de la o vârstă fragedă le deschidea o lume a cunoașterii. Faptul că în sinagogi se studia Tora și se citea le oferea multora dintre ei un anumit avantaj. În schimb, la o mare parte dintre vecinii creștin-ortodocși, viața religioasă se concentra în principal în jurul ritualurilor și al bisericii și mai puțin în jurul studiului personal al Scripturilor. Este posibil ca și acest lucru să fi avut o influență.

Și structura societății evreiești a contribuit la aceasta. Comunitatea își ajuta membrii, îi sprijinea pe cei nevoiași și încuraja studiul, comerțul și meseriile. Această răspundere reciprocă le oferea uneori evreilor și o anumită putere economică, nu pentru că erau mai talentați decât alții, ci pentru că investeau în educație, cunoaștere și ajutor reciproc.

Căci este spus în original: „CĂCI MOISE, DIN GENERAȚII VECHI, ARE ÎN FIECARE CETATE PE CEI CARE ÎL VESTESC ȘI ESTE CITIT ÎN SINAGOGI ÎN FIECARE SABAT.” (Faptele Apostolilor 15:21).

Evreii nu erau acolo pur și simplu. Timp de generații, în felul lor, vorbeau despre Moise nu numai ca despre un om, ci ca despre un simbol al creației lumii, al ieșirii din Egipt și al dării Torei la Sinai. În fiecare Sabat se citea Tora în sinagogi, iar copiii creșteau într-o lume a cititului, studiului, memoriei și continuității.

Este posibil ca tocmai acest lucru să-i fi deosebit de mediul din jur și chiar să le fi oferit un anumit avantaj. Nu pentru că erau mai inteligenți decât alții, ci pentru că educația, studiul și tradiția se aflau în centrul vieții lor. Însă aceeași particularitate i-a transformat de-a lungul generațiilor și într-o minoritate vizibilă și diferită și, uneori, a fost o sursă de suspiciune, ură, persecuții și suferință.

Și bunicul meu, Dov Hulin, a fost parte din această poveste. El conducea o presă pentru ulei de floarea-soarelui, o cultură care era una dintre ramurile agricole importante din regiune. Munca lui era legată direct de țăranii români și moldoveni. Ei cultivau floarea-soarelui, iar el producea ulei din ea. Toți aveau nevoie unii de alții. Așa arăta viața atunci.

Acasă se vorbea idiș. În sinagogă se rugau în ebraică. La școală învățau în română și, uneori, și în rusă și franceză. Nu era ceva ieșit din comun. Așa trăiau mii de evrei în toată Basarabia. Un om putea trece în aceeași zi între patru limbi diferite, iar fiecare îi folosea într-o altă lume. Limba nu determina loialitatea față de stat. Era pur și simplu parte din realitate.

Și astăzi nimeni nu este surprins când un om din Olanda vorbește acasă ebraică, la muncă olandeză și în engleză cu clienți din străinătate. Exact așa trăiau și evreii din Volintiri cu mai bine de o sută de ani în urmă.

Evreii din Volintiri nu trăiau pe o insulă. Își cunoșteau vecinii. Lucrau cu ei. Făceau comerț cu ei. Învățau cu ei. Copiii satului creșteau împreună, chiar dacă fiecare comunitate își păstra tradițiile. Au existat relații bune de vecinătate și au existat și perioade de tensiune, așa cum se întâmplă aproape în orice societate. Însă timp de generații evreii erau considerați parte din țesătura umană a locului. Abia mai târziu, odată cu ascensiunea naționalismului, antisemitismului și regimurilor extremiste din Europa, evreii au început să fie prezentați ca „străini”, deși multe familii trăiau acolo de generații.

În anul 1941 totul s-a schimbat. Regimul românesc, în colaborare cu Germania nazistă, i-a deportat și i-a exterminat pe evreii din regiune. Comunități întregi au dispărut în doar câteva luni. Casele s-au golit. Sinagogile au fost închise. Cimitirele au fost abandonate. Documentele primăriei au fost distruse în anii care au urmat. Iar când sunt șterși și oamenii, și documentele, este foarte ușor pentru generațiile următoare să creadă că ei nu au fost niciodată acolo. Dar au fost. Au trăit acolo. Au construit locul împreună cu vecinii lor. Ei nu au fost doar niște numere.

Când mă întorc la Volintiri, nu caut nume în arhive. Caut viață. Încerc să văd străzile așa cum le-a văzut mama mea în copilărie. Drumul spre școală. Presa de ulei a bunicului meu. Mișcarea Gordoniană în care a fost educată. Prietenii cu care visa la Țara Israelului.

În spatele fiecărui nume din lista celor pieriți a existat un om care a trăit o viață deplină înainte de a deveni încă un număr în cărțile de istorie. Ei erau oameni din Volintiri. Când cineva mă întreabă dacă mama mea vorbea românește, înțeleg că nu cunoaște istoria.

Mama mea era evreică. Era sionistă. Vorbea idiș, ebraică și română. A învățat la gimnaziul din Volintiri. A crescut printre vecinii ei neevrei. Și numai pentru că a emigrat în Țara Israelului în anul 1938, viața ei a fost salvată.

Scriu aceste lucruri pentru că nu vreau ca generația următoare să creadă că evreul a fost un oaspete de o clipă în sat. Nu a fost oaspete. Nu a fost străin. Familii precum familia Hulin au fost parte inseparabilă din istoria Volintiriului timp de generații. Și a venit timpul ca și această poveste să fie spusă.

Când merg astăzi pe străzile din Volintiri, nu văd doar satul anului 2026. Încerc să văd și satul de acum mai bine de o sută de ani. Mă întreb pe ce străzi mergea bunicul meu, Dov Hulin, în drumul său spre presa de ulei. Unde se jucau mama mea Naomi și frații ei Avraham, Chaya și Yehuda. Din ce fereastră se auzeau glasurile copiilor și din ce curte se ridica mirosul pâinii coapte pentru Sabat.

Satul s-a schimbat. Oamenii se schimbă; ceasul timpului nu se oprește. Așa este mersul lumii. Majoritatea locuitorilor care trăiesc astăzi în satul Volintiri probabil că nici nu înțeleg sau nu știu despre ce vorbesc. Ei își trăiesc propria lume, vorbesc mai ales despre tradiția satului și despre biserică. Nici măcar nu erau în viață în timpul războiului și nu au nicio responsabilitate personală pentru ceea ce s-a întâmplat în anul 1941. De aceea nu vin să-i acuz. Vin să caut memoria.

La prima mea vizită, în anul 2017, am venit cu multe întrebări și foarte puține răspunsuri. Nu știam dacă voi găsi pe cineva care va dori să vorbească. De-a lungul anilor m-am întors iar și iar, chiar dacă numai de la distanță, prin internet. Nu trebuie să stai într-un anumit loc pentru a-i cerceta trecutul. Multe cărți au fost scrise despre orașe, sate și războaie de oameni care nu au trăit deloc acolo. Important este să cauți adevărul, să aduni mărturii, să compari surse și să dai glas oamenilor care nu mai pot să-și spună povestea. Și eu am încercat să fac aceasta. Nu pentru a scrie un roman, ci pentru a

readuce la viață o lume evreiască aproape complet ștearsă. Încetul cu încetul s-au deschis și alte uși. Oamenii au început să povestească. Uneori un mic detaliu, uneori un nume uitat și uneori o poveste transmisă în familie timp de zeci de ani. Am învățat că și într-un loc unde există un zid al tăcerii există uneori crăpături prin care adevărul începe să se audă.

Când stau lângă locul unde a fost odată cimitirul evreiesc, nu mă gândesc numai la cei care au fost uciși. Mă gândesc și la viața care a fost aici. La sinagogă, la presa de ulei, la magazine, la meșteșugari, la copiii care mergeau la școală, la sărbătorile lui Israel și la Sabate. Este mai ușor să ne amintim moartea; este mai greu să readucem la viață lumea care a existat înaintea ei.

Familia Hulin a fost parte din sat timp de câteva generații. Nu a fost un oaspete pentru o clipă. A fost parte din peisajul uman al Volintiriului. Când familia a dispărut în anul 1941, nu au dispărut doar oameni. A dispărut și un capitol întreg din istoria satului.

De fiecare dată când mă întorc la Volintiri, chiar și numai cu gândul, simt că pun încă o piatră la locul ei. Nu-i pot aduce înapoi pe bunicul și bunica mea, pe unchii care nu au avut parte să fie îngropați într-un mormânt evreiesc sau lumea evreiască ce a fost distrusă. Dar pot încerca să le readuc numele, povestea și locul lor în memorie.

Poate că acesta este tot ceea ce poate face un om în fața istoriei: să refuze să tacă acolo unde tăcerea a devenit parte din poveste.